

Tarih Bilimine Önemli Bir Katkı: “Tarihten Destana Akan Duyarlılık”

Anahtar Kelimeler: Tarih, Destan, Edebî Eser, Kültür, Millî kimlik.

Prof.Dr. Sadık Tural, “Tarihten Destana Akan
Duyarlılık”, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İlaveli
4. baskı, Ank., 2000.

Yrd.Doç.Dr. Nazan KIRIMHAN

Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Öğretim Üyesi

Edebî hayatın her safhasında millî kültür ve millî kimlik konularında değerli eserler veren hocamız Prof.Dr. Sadık Tural’ın “**Tarihten Destana Akan Duyarlılık**” adlı çalışmasının dördüncü baskısı duyulan ihtiyaç üzerine Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı’nın Türk Kültüründen Görüntüler Dizisinde 36 numarada kayıtlı olarak yapılmıştır.

Birinci baskısı Şubat 98’de yapılan eser, ilk baskısı 2500 adet, Mayıs 1998’de yapılan ikinci baskısı 3000 adet, Ağustos 1999’da yapılan üçüncü baskısı 3000 adet okuyucuya ulaştıktan sonra, talep üzerine yeniden düzeltilmiş ve genişletilmiş 4. baskısıyla Türk okuyucusunun hizmetine sunulmuştur.

Bugüne kadar edebiyat, tarih, kültür, sosyoloji ve edebiyat sosyolojisi dallarında milletlerin millet oluşlarındaki önemli faktörleri ve gelişmeleri ve de sonuçlarını inceleyen hocamız bugün bu bilgilerini ve bunun sonucunda oluşan sentezini Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin vatandaşlarının problemleriyle birleştirerek tarih çizgisi içerisinde bir bütünlük arz edecek şekilde dile getiriyor.

160 sayfa olan eser sunuş bölümü de dahil olmak üzere 12 bölümden oluşuyor.

Sunuş bölümünde Atatürk’ün “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temeli Türk kahramanlığı ve*

yüksek Türk kültürüdür” sözlerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti için taşıdığı ehemmiyeti anlatan Sayın Tural millî güvenlik ve millî bütünlük kavramlarının bizlere yol gösterici olacağını ifade ederek, milletlerin tarih içindeki devamlılıklarını sağlayabilmeleri konusundaki görüşlerini şöyle dile getiriyor.

“Yirmi birinci yüzyılın eşiğindeki toplumlardan, bilgi üreten, ürettiği bilgiyi ise, hem kendi vatandaşlarına, hem de ihtiyacını duyan ülkelere sunabilenler, kendi iç bütünlüklerini daha kolay koruyacaklardır.”

Bir aydın olarak biz de rahatça söyleyebiliriz ki: Teknolojinin ileri boyutlarıyla kullanıldığı günümüz, yeni yetişen nesillerin bir kültürel bombardıman yaşamasına sebep olmaktadır. Bu durum karşısında gençlerin her türlü yeniliğe ve fikre açık olduğu, bu önemli çağlarındaki olumsuz etkilenmelerin önlenmesinde en büyük görevin eğitimcilere düştüğünü belirten Sayın Tural, Türk Kültüründen Görüntüler Dizisinin hazırlanış gayesini şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Atatürk Kültür Merkezi olarak, bütünlüğümüze ve güvenliğimize musallat olan her türlü örtülü ve açık tehdit veya tehlikeye bilimsel zeminde karşılık vermek görevini şerefle üstleniyoruz. Bilim adamlarımızın çeşitli konulardaki görüş ve yorumlarını, cepte taşınabilecek ve hacmiyle yaygın okurun gözünü korkutmayacak formda kitaplar hâlinde basıp okuyucuya arz etme kararı aldık.”

Eserin I. bölümü “*Tarihten Edebiyat Eserlerine*” ismini taşımakta olup ilk 32 sayfayı oluşturmuş.

Yirminci yüzyılın Türkiye Devleti üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsedilen bu bölümde adaletsiz bir gelir dağılımının insan psikolojisi üzerinde açacağı derin yaralar, oluşturduğu onarılmaz hasarlar dile getirilirken devletin insanlara karşı görevleri hatırlatılıyor.

“İçinde bulunduğumuz yüzyılda devletin denetimi ve gözetiminde olan eğitim kurumlarında üst kimlik kavramını, nelerin, niçin, nasıl oluşturduğunu düşünmeyi öğreten eğitim ve öğretim programları uygulanmalıdır.” hükmü hem Sadık Hoca’nın, hem de ulusal bilinç sahibi aydınların görüşüdür.

Aynı bölümde medyanın olumsuz ve umursamaz tavrıyla Türk genci üzerinde oluşturduğu yan etkilerden de söz edilmekte... Yazılı ve görüntülü yayım organlarının büyük bir kısmının ahlâki ve dinî kurallara aykırı programlarıyla ahlâki ve sosyo-kültürel düzeni

yaraladıkları gerçeği de bu bölümde açıkça dile getiriliyor.

Hemen her eserinde, milletler için hayati önem taşıyan kavramları târiflendiren hocamız, Türk milletine bir görev saydığı bu tavrını bu eserinde de sürdürmüş. Kavram bulanıklığının ve kargaşasının milletlerin halletmesi gereken ilk problemlerinden biri olduğu düşüncesinden hareketle, **kanaat, zihniyet, kavmiyet, milliyet, üst kimlik** kavramlarına tanımlar getirilmiş; bunlar ve benzeri kavramların arka plânı ve işlevleri gösterilmiştir.

Milletimizi oluşturan fertlerin utanma, acıma, koruma, yardım, şefkat gibi duygularının yaralanmasının ve bunun sonucunda toplumun ve insanlığın ruh ve beden sağlığının bozulmasının sebeplerini medyada aramak gerektiği de bu bölümde vurgulanmış. (Sadık Hoca'nın bu konuda, hem felsefi, hem sosyolojik, hem halk bilimi, hem de siyaset bilimi açısından okunması gereken uzun yazısı Kazakistan bilgininin kitabına giriş oluşturdu. O yazıyı okumadan Türk kimliğini ve Türk dünyasının sorunlarını hükme bağlamak eksik olur, sanıyorum. **Kazak Türklüğünü Aydınlatanlara Nisanbayev'in Bakışı**, Ankara 1999 A.K.M. yayını.)

Din, töre ve yazılı hukukun toplumlar üzerindeki yönlendirici etkilerinden ve teknolojik imkânlarla desteklenmesinin zorunluluğu, tarih ve sanat tarihinin insanların "*Ben kimim? Nereden geldim?*" gibi sorularına cevap veren bilimlerin olması sebebiyle onlarda bir kök duygusunu oluşturacağı bu sebeple eğitimin her safhasında bu önemli bilgilere yer verilmesi önerilmiştir.

Sosyologlara düşen görev toplumdaki tabakalaşmayı, zengin zihniyetlerin varlığının inceliklerini ortaya çıkarmaktır. "*İnsanlara bilinç ve özgüven duygusunun verilmesi gerekir*" görüşünde olan hocamız bu görevin tarih bilginleri, kültür ve sanat tarihi araştırmacılarına düştüğünü söylemektedir. Bu ilk önemli yazıda, toplumumuzun kişilerinde duyarlılığın oluşturulmasının yeterli olmayacağı, bunların ortak bilince dönüştürülmesinin gerekliliği savunulurken, Türk topluluklarında idrakimizin, düşünce ve muhakeme yönünü oluşturup geliştiren insanlar olarak nitelendirilen bilgin, bilge, bahşî, ozan, eren, âşık, abız, veli ve kamların kendi devirlerinde görevlerini yerine getirmek amacıyla yaptıkları çalışmalarından bahsediliyor.

Yöneticilerin ve eğitimcilerin görevlerinin sağlıklı bir toplum oluşturmak olduğu ifade edilen yazıda bunun

gerçekleştirilmesinde ibret ve geçmişten örnek ve delil gösterme yolunun çok faydalı olacağı vurgulanmış.

Devletlerin uzun ömürlü olmak için bilim ve edebiyatın desteğini almaları gerektiği savunulurken, *marjinalliği benimseyenlere, ayrılıkçı ve bölücülere devlet imkânı yaratmamanın* önemli bir konu olduğu; *demokrasiyi kuralsızlık, ahlâksızlık, düzensizlik rejimi gibi algılamak isteyenlere karşı caydırıcı önlemlerin alınmasının zorunluluğuna* bir kere daha dikkatimiz çekiliyor.

Geçmiş bilgisinin, yönlendirme işleri taşıdıkça anlam kazandığını belirten Sayın Tural, yeni yetişen nesillerin önceki nesiller ve Devletle çatışmaması, gelir dağılımındaki dengesizliğin çöküntüye ve çözülmeye yol açmaması, medyatik kirlenmenin etkilerinin en aza indirilebilmesi için Türk Dünyasının ortak değerlerini taşıyan destanlardan faydalanmamız gerektiğini söylemekte ve hemen destanların Türk edebiyatındaki yeri, önemi ve diğer türler arasında öne çıkışının gerekçelerini savunulmuş. Destan, efsane, menkıbe ve masal 18. yy. ortalarına kadar ortak bilinç, benlik ve kimlik oluşturmayı sağlayan edebiyat malzemesi olarak değerlendirilmiştir.

Epik devirleri veya destan özelliği taşıyan olayları, "*Şahidi olmayan zamanları*" edebiyat metnine taşıyan, bilineni kendi sanatçı kişiliğiyle yoğurarak halkın hizmetine sunan yazarların isimleri verildikten sonra, geçmiş zaman hazineleri olarak isimlendirilen Türklere ait millî destan ve menkıbelerden, tarihî romanlardan, tiyatro eserlerinden diziler çekerek yapılacak programlara ve bunları yapacak programcılara duyulan ihtiyaç açıkça belirtilmiş ve *geçmişine ait doğru bilgiye ulaşmayı ve bu bilgiyle buluşmayı gerçekleştiremeyen milletlerin başka kültürlerin baskılarına boyun eğecekleri* gerçeği dile getirilmiş ve birinci bölüm tamamlanmıştır.

"*Millî Destanlarımız Üzerine*" adını taşıyan ikinci yazı 31 yıl önce 1969'da kaleme alınmış 1970 Nisanı'nda yayınlanmış; o tarihte bu konuyla ilgi ve ilişki düşündürücüdür. Sayın Tural, kültürün milletin damgasını taşıyan unsur oluşu, pozitif bilimlerin ise bütün insanlığın malı olduğunu belirterek destan mefhumu etrafındaki düşüncelerini dile getirmiş, çeşitli kaynaklardaki destan tanımları verildikten sonra Millî Destanların oluştuğu kavimlerin sosyal yapısından bahsetmiştir.

Destanların oluştuğu sosyal hayat tarzında erkekler dürtüst, yiğit ve çalışkanlardır. Kadınlar ise

çocuk doğurmak ve yetiştirmekle vazifelidir. Ahlâk tamlığı başta olmak üzere tasada ve sevinçte birlik topluluğun özelliğini oluşturur. Destanların böyle bir sosyal yapıdan ortaya çıkması ve daha sonra bütün millete mâl olması bu birleştirici özelliğindedir.

Destanların muhtevaya ait özellikleri; millî oluşları, kahramanlık hikâyeleri oluşları, tarih ve coğrafyayla münasebetli oluşları gibi alt başlıklarla açıklanmış.

Destanların şekle ait özellikleriyle ikinci bölüm tamamlanmış.

“*Tarihî Gerçeğin Edebileşmesine Dair Notlar*” adlı yazı eserin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından düzenlenen “*Tarih ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu*”nda sunulan “*Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler veya Metoda Dair Düşünceler*” başlıklı tebliğin geliştirilmiş şekli olan bu bölümde,

1. Edebiyat eserindeki tarihî gerçekliğin ne olduğu;

2. Tarih bilgisinin edebî bilgilerle zenginleştirilmesinin faydaları;

3. Tarih araştırmalarının, edebiyat araştırmalarının ortaya koyduğu sonuçlardan ne kadar istifade ettikleri incelenmiş. Bu incelemeler sonunda varılan kanaatler yine bu bölümde yer almakta... Bu yazı, tarihçilerin ve sosyal bilim dallarında çalışanların mutlaka okuması gereken, özetlenmesi mümkün olmayan bir (metodoloji) yöntem bilgisi dersidir.

Eserin beşinci bölümü “*Dünyanın Ortak Değerleri Yahut Ortak Değerler Dünyası*” adını taşıyor. Hocamız bu bölümde Türk soylu halkların bugün ayrı devletler hâlinde olsalar dahi aynı kökten geldiklerini epik metinlerin gösterdiğini, ortak motifleri tespit ederek söylemektedir. Epik metinler içinde doğduğu milletin özelliklerini gösterirler. Her kültürün benimsediği değer ve davranışlar birbirinden farklıdır. Bunun yanı sıra dünyanın ortak değerleri olarak kabul edilen beşerî bazı değerler bu bölümde sırasıyla verilmiş.

Bu sonraki bölüm “*Manas Destanı Konusunda Neler Yapılmalıdır?*” olup “*Manas 1000*” şenlikleri münasebetiyle Prof.Dr. Sadık Tural tarafından Dr. Abdıldacan Akmataliyev’e Manas Enstitüsü’ne ulaştırılması için sunulan rapordur.

Manas Destanı konusunda bilimlik çalışmalar yapılması gerektiği düşüncesinde olan Sayın Tural, bu

konudaki önerileri 11 madde altında sıralıyor:

I. Destanın Metnini Toplama: Bu maddede 1996’dan önce Kırgızistan’da yayınlanmış eserlerin her birinin ikişer bin adet basılması, Rusça bölümlerin Kırgızcaya aktarılması ve Çin’de yapılmış metin neşirlerinin Kırgızistan’da yeniden yayınlanmasının zorunluluğu;

II. Manas Araştırmaları: Bu maddede her ülkenin bilim kuruluşları ve millî kütüphaneleriyle ilişki kurularak Manas konusundaki çalışmaların tespit edilmesi gerektiği;

III. Manas Destanı Ana Metni: 1997 ve 1998 yılından başlamak üzere bütün varyantlarda ortak olan mısraların en güzellerini bir araya getirerek edition critique usûlleriyle bir Manas Destanı Ana Metni oluşturmanın gerekliliği ve bu işlem sırasında dikkat edilmesi gereken noktalar...

“*Çeviri Çalışmaları ve Bilimlik Toplantılar*” adını taşıyan diğer iki bölümde Manas Destanının diğer dillere çevrilmesinin gerekliliği ve yapılacak toplantılarla çeşitli yönlerden tanıtılması hususundaki düşünceler bu bölümde yer almakta.

Manas ve Eğitim bölümünde çocuklar için destanın resimli çocuk romanı ve çizgi film hâline getirilmesi hususundaki öneriler bulunuyor.

Diğer bölümlerde, Manas Destanı’nın dizi film, opera, bale, tiyatro eseri şekline dönüştürülmesi, ödüllü bir yarışma açılması, Manas Destanı’ndaki kavramlar, terimler ve kişilerle ilgili bir ansiklopedi hazırlanması konularındaki öneriler yer almakta.

“*Dede Korkut Destanlarında Aile*”, eserin 7. bölümü ve 1-5 Aralık 1997 tarihlerinde Bakû’da yapılan Dede Korkut konulu toplantıda hocamızın adına okunan bildirisiidir.

Bu bölümde, destanın alışıl gelmişin dışında bir tanımını yapan hocamız, Dede Korkut konusunda yapılması gerekenleri sıraladıktan sonra bu eserin Türk aile yapısı için taşıdığı önemi vurguluyor. Dede Korkut Destanının da ailenin korunması için beş öneride bulunduğu, hayalperestliğe imkân verilmediği, bu sebeple eğitimde kullanılabilecek önemli bir kaynak olduğu ifade ediyor. Dede Korkut destanlarının kadını erkeğe eşitleyen, kadını iffet ve sadakat sembolü sayan; kadını aileyi kuran; kadını kahramanlığıyla öne çıkaran tek destan olduğu gerçeğiyle bu bölüm tamamlanıyor.

8. bölüm “*Korkut Ata Etrafında Toplaştık*” adını taşıyor. 11-14 Kasım 1997 tarihlerinde Kazakistan’da düzenlenen “*Korkut ve Türk Âlemi Uluslararası İlmî*

Teorik Konferansı"nda yapılan konuşmanın metni olan bu bölümde tarih bilgisine erişmenin bir duyarlılığın sonucu ve zorunluluğu olduğuna değinilerek, bir soya mensup olma duygusunun tarih kitaplarından çok masal, destan, efsane ve hikâyelerle yerleştirilebileceği dile getiriliyor. Atatürk'ün "*Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.*" sözünün hareket noktası olarak alındığı bu bölüm, Dede Korkut'un bizlere verdiği beş mesajı bildirdikten sonra sona eriyor.

"*Filozof, Şâir, Romancı, Yüzyılımızın Yeni Velisi Cengiz Bey*" adını taşıyan 9. bölümde sevgi, hayâ, başarma, sorumluluk duyguları tanıtıldıktan sonra olaylar üzerinde akıl yürütmesinin ne şekilde gerçekleştiği açıklanıyor. Edebî eserin tanımından sonra büyük edip Cengiz Aytmatov'un değerlendirmesine geçilen bu bölümde, Sadık Hoca, Aytmatov için "*O bir aşk destanı yazmanın yirminci yüzyıldaki ustasıdır*" ifadelerini kullanıyor.

Cengiz Aytmatov'un romanlarından örneklerle devam eden bölüm, yazarın üzerine düşen görevi, yani geçmişle gelecek arasında uzayan çizgide atalarımızın bizlere gönderdiği mesajları gerektiği şekilde iletmeyi başardığını belirttiğinden sonra dilin millet üzerindeki birleştirici rolü vurgulanıp şâir, romancı, hikâyeci ve bilim adamlarına bu konuda düşen görevler sıralanmış.

10. Bölüm, "*Prof.Dr. Kâmil VELİOĞLU'nun KORKUT ATA KİTABININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ*", adını taşıyor. Bu bölümde destanların tarih bilimi açısından taşıdığı önem; bugünümüzle geçmişimizin köprüsünü kurabilecek olan bu türden ne şekillerde istifade etmemiz gerektiği belirtilerek açıklanmış. Dede Korkut ve destanlar konusunda çalışmalar yapanların isimleri zikredildikten sonra Korkut Ata eposunun tarih sahnesinde ve edebî sahnede hak ettiği yeri alması için yapılan ve yapılacak çalışmalar belirtilmiş.

"*Bayat Boyundan Bir Övliya: Korkut Ata*" adını

taşımakta olan diğer bir bölüm, hocamızın 22-24 Eylül 1999 tarihinde Aşkabat'ta düzenlenen "*Gorkut Ata'nın 1500. Yılı*" toplantısında sunduğu bildirinin yazıya geçirilmiş metnidir.

"*Tarih olan*" ile "*tarihi olan*" ayrımını ve bu ayrıştırmanın bize düşündürdüklerinin açıklandığı bu bölümde, sosyo-kültürel yapının sosyo-ekonomik yapıyla örtüşmesinin sebeplerinin yanı sıra toplum içinde yaşayan insanların sosyal statü, rol ve yönetim yetkisinin belirleniş şekillerine ve İslâm öncesi Türk topluluklarında dinî lider ile siyasî ve idârî lider arasındaki yetki sınırı ve yakınlaşma dereceleri incelenmiş.

Bayat kelimesinin Türk dünyasında yüklendiği mânâlar açıklanırken aynı zamanda boy ve bilici kavramları hakkında da geniş bilgilere yer verilmiş.

"*Dede Korkut Kelimeleri Üzerine*" adını taşıyan son bölümde, Dede Korkut ve Korkut Ata unvanlarının zihnimizde ve sözlüğümüzde çağrıştırdıkları üzerinde durularak Dede Korkut veya Korkut Ata ifadelerinin her ikisinin de unvan grubu olduğu hükmüne varılıyor.

Eser kavram ve kişi adları diziniyle sona eriyor.

Bugünlere ulaşmamızı sağlayan atalarımıza bir vefa borcu niteliği taşıyan bu değerli eser Türk gençlerinin düşünce ufkuna tarih şuuru konusunda "*Ben kimim?*", "*Nereden geldim?*" sorularının cevaplarını arama isteğinin ilk kıvılcımlarını getirecektir.

Bu eserin Almanca ve İngilizce çevirilerinin de Atatürk Kültür Merkezi'nce yapılmış olması, beni mutlu etti, kıvançlandırdı.

Bilim adamları ile aydın olma sorumluluğu taşıyanlara böyle bir bakış açısı kazandıracak, bu eseri Türk okuyucusunun hizmetine sunduğu için hocamız Prof.Dr. Sadık Tural'a ve Atatürk Kültür Merkezi'ne ne kadar teşekkür etsek azdır.

